

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 755 (23.12.2015).
755 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7
© The Author (s) 2016;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland
Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 25.05.2016. Revised 25.06.2016. Accepted: 28.06.2016.

SYTUACJA DZIECKA NIEPEŁNOSPRAWNEGO W SZKOLE THE SITUATION OF DISABLED CHILD IN SCHOOL

Magdalena Kunysz-Rozborska

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

Mgr Magdalena Kunysz-Rozborska
Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

Streszczenie

Artykuł ma na celu ukazanie wybranych aspektów sytuacji, w jakiej znajduje się dziecko niepełnosprawne umysłowo lub fizycznie w szkole pośród swoich w pełni sprawnych rówieśników. Stopień upośledzenia może przyjąć formy utrudniania, ograniczania i uniemożliwiania orientacji w otoczeniu, zdobywaniu wiedzy, czynnościach życia codziennego, poruszania się w przestrzeni, pracy zawodowej, integracji społecznej, a także niezależności ekonomicznej. Efektywność procesu kształcenia ucznia z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej zależy od bardzo wielu czynników. Jednym z głównych warunków jest jakość usługi edukacyjnej oferowanej uczniowi przez placówkę. Rzeczywistość pokazuje, jak duże trudności mają nauczyciele pracujący w szkołach integracyjnych w konstruowaniu indywidualnych programów nauczania dla konkretnych uczniów niepełnosprawnych i dostosowywaniu wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości każdego z nich.

Słowa kluczowe: uczeń niepełnosprawny, niepełnosprawność, zdrowie, aktywność ruchowa, upośledzenie.

Summary

The main aim of the article is to show some aspects of the situation in which the child is mentally or physically handicapped at school among their non-disabled peers. The degree of an impairment may take the form of hindering, reducing and preventing orientation in the environment, the acquisition of knowledge, activities of daily life, moving in space, work, social integration, and economic independence. The effectiveness of the learning process student with a disability in a mainstream school depends on many factors. One of the main conditions is the quality of educational services offered to the student by the facility. Reality shows how much difficulties the teachers have working at integration schools and designing an individual curricula for specific students with disabilities and adapting the educational requirements to individual potential for each of them.

Key words: student with a disability, disability, health, physical effort, handicap.

Pojęcie niepełnosprawności zmieniało się na przestrzeni dziejów. Uzależnione ono było w dużej mierze tak od czynników historycznych, społeczno-kulturowych, geograficznych, jak również od wiedzy społeczeństwa i dominujących w nim wartości. Ludzie niepełnosprawni, mimo iż występowali w społeczeństwach od zawsze, uważani byli za wyrzutków. Jako jednostki chore oraz napiętnowane, ludzie tacy byli izolowani od społeczeństwa, jak np. u starożytnych Inków, lub dosłownie fizycznie likwidowani, tak jak w starożytnej Sparcie (Seyda B., 1977). W czasach nam bliższych ponurym cieniem kładzie się

okres II wojny światowej i zbrodnicza działalność hitlerowskich Niemiec, na terenie których (i państw okupowanych) miała miejsce systematyczna eksterminacja „podludzi”, w tym na szeroką skalę ludzi niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo (Sterkowicz S. 1990; Cornwell J., 2013).

W Polsce jeszcze do nie tak dawna, osoba niepełnosprawna traktowana była jako „przypadek”, jako „margines” społeczny- bez możliwości normalnego kształcenia, terapii czy uspołecznienia (Orłowska M., 2001). Osoby z deficytami fizyczno- umysłowymi „oddawało się” do instytucji zamkniętych, zakładów leczniczych, czy prywatnych zakładów opiekuńczych. Osoby te w zdecydowanej większości poddawane były biernemu leczeniu i ofiarowano im standardową i rutynową opiekę (Gajda J., 2011). Pięknie i przejmująco przedstawił taką sytuację reżyser Maciej Pieprzyca w filmie „Chce się żyć” przedstawiającym historię chorego na mózgową porażenie Mateusza, granego przez Dawida Ogrodnika, który podejmuje trudną walkę o godność i prawo do normalnego życia. Artykuł ma na celu ukazanie wybranych aspektów sytuacji, w jakiej znajduje się dziecko niepełnosprawne umysłowo lub fizycznie w szkole pośród swoich w pełni sprawnych rówieśników.

Niepełnosprawność w potocznym znaczeniu tego słowa to długotrwały stan, w którym występują pewne ograniczenia w prawidłowym funkcjonowaniu człowieka. Ograniczenia te spowodowane są wskutek obniżenia (zaniku) sprawności funkcji fizycznych lub psychicznych. Niepełnosprawnością może być także uszkodzenie, utrata lub wada psychiczna, fizjologiczna, anatomiczna struktury organizmu. Utrata ta może być całkowita lub częściowa, trwała lub okresowa, wrodzona lub nabyta, ustabilizowana lub też progresywna (Barnes C., Mercer G., 2007). Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż- jak twierdzą zacytowani powyżej autorzy- niepełnosprawność jest jednym z ważniejszych problemów współczesnego świata. Wynika to z powszechności oraz rozmiaru tego zjawiska.

Można wyróżnić wiele rodzajów niepełnosprawności, które mogą występować oddzielnie lub też być sprzężone. Stopień, w jakim utrudniają funkcjonowanie osobie niepełnosprawnej, jest relatywny pod względem subiektywnym, społecznym, sytuacyjnym oraz czasowym (Stochmiałek J. 1993).

Stopień upośledzenia może przyjąć formy utrudniania, ograniczania i uniemożliwiania orientacji w otoczeniu, zdobywaniu wiedzy, czynnościach życia codziennego, poruszania się w przestrzeni, pracy zawodowej, integracji społecznej, a także niezależności ekonomicznej.

Pierwszymi i naturalnymi wychowawcami dziecka niepełnosprawnego są zazwyczaj jego rodzice. Bowiem to rodzina odgrywa szczególną rolę w prawidłowym rozwoju każdego dziecka, tak pełnosprawnego, jak i niepełnosprawnego. Siła oddziaływania wspólnoty rodzinnej na dziecko wynika z tego, że jej wpływ na dziecko rozpoczyna się na bardzo wczesnym etapie życia, kiedy psychika dziecka odznacza się dużą plastycznością oraz nie jest podatna na inne - zewnętrzne oddziaływania. Rodzina wywiera także wpływ w sposób permanentny i w naturalnych sytuacjach współżycia, a jej wpływ trwa przez dłuższy okres życia dziecka. Początkowo jest wyłącznym, a następnie dominującym terenem zaspakajania jego pragnień i dążeń (Pecyna M. B., 2000). Jakość środowiska rodzinnego ma wobec tego szczególne znaczenie w przypadku dziecka niepełnosprawnego, ponieważ jego rozwój jest w większym stopniu uzależniony od warunków środowiskowych i wychowawczych (Kossakowski C., 2003).

E. Domarecka – Malinowska pisze, że część problemów, z którymi borykają się rodziny dzieci niepełnosprawnych jest wspólna, druga część swoista, wynikająca z typu upośledzenia

i jego zakresu. Najtrudniej przychodzi rodzicom zaakceptowanie dziecka z najpoważniejszymi stopniami niepełnosprawności, tak fizycznej, jak i psychicznej, ponieważ wiąże się to z jednej strony z brakiem nadziei na pomyślną rehabilitację, natomiast z drugiej strony- z wyraźnie zaznaczającymi się społecznymi stygmatami stanu upośledzenia. One to w dużej mierze rzutują na społeczny odbiór osoby niepełnosprawnej i jej rodziny (Domarecka-Malinowska E., 1997).

Rodzina dziecka z nieprawidłowym rozwojem odegrać może zasadniczą rolę w jego stopniowym usprawnianiu, jeżeli postawa obojga rodziców jest korzystna dla sytuacji dziecka. Rodzice poprzez zamierzone oddziaływania opiekuńczo -wychowawcze oraz niezamierzone wpływy związane z wzajemnymi stosunkami uczuciowymi przyczyniają się do psychicznego, fizycznego oraz społecznego rozwoju dziecka (Kozdubska A., 2000). Dziecko czerpie ze swojej rodziny wzory zachowań, systemy odniesień, a także konfiguracje wrażliwości społecznych. Od postaw rodziców do dziecka uzależniony jest sukces poczynań wychowawczych. Od jakości środowiska rodzinnego zależy rozwój jego potencjalnych możliwości. A. Kozdubska definiuje postawy rodziców jako „względnie trwałą dyspozycję przejawiającą się w zachowaniach, których cechą jest pozytywny lub negatywny stosunek emocjonalny do jakiegoś przedmiotu, osób, sytuacji” (Kozdubska A., 2000).

Często podkreśla się, że o efektach wychowania nie decydują głównie metody oraz techniki wychowawcze, lecz charakter i formy stosunków pomiędzy rodzicami a dziećmi. H. Borzyszkowska wyodrębniła następujące rodzaje stosunków rodziców wobec dzieci niepełnosprawnych:

- właściwy,
- za łagodny,
- za surowy,
- obojętny (Borzyszkowska H., 1971).

M. Ziemska podzieliła typy postaw rodzicielskich na typy prawidłowe nieprawidłowe. Do typów prawidłowych postaw rodzicielskich zaliczyła ona:

- postawę akceptującą,
- postawę uznania praw dziecka,
- postawę współdziałania,
- postawę rozumnej swobody.

Natomiast do typów postaw rodzicielskich wobec dziecka niepełnosprawnego o charakterze nieprawidłowym zaliczyła:

- postawę odtrącającą
- postawę zbyt wymagającą
- postawę unikającą
- postawę nadmiernie chroniącą (Ziemska M., 2009).

Dziecko niepełnosprawne w wieku od 3 do 6 lat ma prawo uczęszczać do przedszkola, podobnie jak jego zdrowi rówieśnicy, a sześciolatek musi odbyć roczne przygotowanie przedszkolne (tzw. zerówka) w przedszkolu lub w szkole. Jeżeli jednak dziecko jest objęte kształceniem specjalnym, pobyt w przedszkolu można przedłużyć do 10 roku życia. Do tego czasu jest też odroczony obowiązek szkolny dziecka. Warunkiem zapisania dziecka do przedszkola jest uzyskanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Dziecko niepełnosprawne ma prawo uczyć się we wszystkich typach szkół (powszechnej, integracyjnej, specjalnej itd.). Jego nauka może być przedłużona do 18 roku życia na poziomie szkoły podstawowej, do 21 roku życia w gimnazjum i do 24 roku życia w szkole ponadpodstawowej. O powołaniu klasy integracyjnej decyduje dyrektor szkoły powszechnej w porozumieniu z organem prowadzącym (urzędem miasta, gminy). Klasy integracyjne liczą od 15 do 20 uczniów, w tym od 3 do 5 dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności. W takiej klasie pracuje jednocześnie dwóch nauczycieli – prowadzący dany przedmiot oraz nauczyciel pomocniczy przygotowany do pracy z niepełnosprawnymi. Z kolei klasy specjalne liczą od 5 do 12 osób. Zazwyczaj uczą się w nich dzieci z jednym typem niepełnosprawności, np. niewidome, głuche czy upośledzone umysłowo (Zabłocki K., 1999).

Warunkiem właściwej adaptacji życiowej oraz integracji społecznej dziecka niepełnosprawnego jest niewątpliwie jego uczestnictwo w życiu społecznym, kontakt z pełnosprawnymi rówieśnikami. Kształtowanie umiejętności współdziałania z innymi dziećmi ma decydujące znaczenie w procesie wychowania społecznego. Mówiąc o przygotowaniu dziecka do współżycia w środowisku społecznym trzeba zdawać sobie sprawę z przyczyn występowania pewnych, nieuniknionych trudności. Przyjście do szkoły stanowi znaczący przełom w życiu dziecka. Spotyka się ono bowiem z nowym środowiskiem, obcymi osobami, a także- co ważne- nie jest już jedynym obiektem zainteresowania dorosłych, lecz znajduje się w grupie rówieśników, z którymi musi nauczyć się współżyć (Obuchowska I, 1999).

Dla dziecka upośledzonego umysłowo są to zadania szczególnie trudne, ponieważ nie potrafi się ono szybko i w miarę bezproblemowo przystosować do nowej sytuacji, jak zdrowi rówieśnicy. Dlatego też na początku trzeba poświęcić wiele czasu na poznanie otoczenia i przyzwyczajenie do nowych kolegów i nauczycieli (Sowa J., Wojciechowski F., 2001). Należy wobec tego celowo stwarzać sytuacje umożliwiające kontakty ze środowiskiem rówieśniczym w warunkach pozaszkolnych. Dzieciom z niepełnosprawnością umysłową jest znacznie trudniej nawiązywać z innymi dziećmi poprawne relacje. Większość czasu spędzają w domach, wyłącznie z najbliższymi lub też w szkole specjalnej, gdzie chronione są i w pewnym sensie również „izolowane”. Dodatkowe utrudnienie stanowią bariery społeczne wynikające z niewłaściwego stosunku społeczeństwa do problemów osób upośledzonych umysłowo, w tym również dzieci (Leszkowicz-Baczyńska Ż., 1999)

W opinii wielu osób dziecko niepełnosprawne zasługuje głównie na współczucie i wymaga pomocy. Takie postrzeganie z góry przekreśla szanse dziecka niepełnosprawnego na aktywne uczestniczenie w życiu społecznym. Z przejawami nietolerancji społecznej spotkać się można już na ulicy, placu zabaw. Dzieci często unikają niepełnosprawnych rówieśników, przezywają ich lub znęcają się nad nimi. Wreszcie zdarza się, że dorośli dopuszczają się wobec nich dyskryminacji pośredniej i bezpośredniej, lub pozostają wobec nich obojętni (Obuchowska I, 1999). Niezwykle ważne jest zatem tworzenie sytuacji oraz warunków sprzyjających integracji, która ma na celu wzajemne poznawanie i przełamywanie barier mentalnych. Łączenie dzieci sprawnych z niepełnosprawnymi oznacza tworzenie

jednego wspólnego społeczeństwa, w którym burzy się przeszkody separujące ludzi niepełnosprawnych od normalnych relacji z ludźmi zdrowymi. Integracja ze środowiskiem rówieśniczym jest szansą na prawidłowy rozwój emocjonalno-społeczny dla obu grup. Poprzez wzajemne kontakty dzieci pełnosprawne mają możliwość bezpośredniego poznania mniej sprawnych od siebie kolegów, uczą się współdziałania i odpowiedzialności za drugiego człowieka, tolerancji dla ich ograniczeń, wrażliwości na ich potrzeby. A.F. Brauner uważa, iż dzieci niepełnosprawne intelektualnie są pomimo swojego upośledzenia znakomitymi obserwatorami, potrafią również naśladować trafne zachowania innych osób. Obcowanie ze sprawnymi rówieśnikami dostarcza im wzorców właściwego zachowania, motywuje też do podporządkowywania się normom i zasadom obowiązującym we współżyciu z ludźmi oraz mobilizuje do większej aktywności społecznej. Poprzez wspólne działanie dzieci niepełnosprawne uczą się zgodnego współdziałania w zespole, pokonywania własnych słabości (Brauner A.F., 1995). Należy także stworzyć niepełnosprawnym dzieciom takie warunki i taką atmosferę w grupie rówieśniczej, aby miały zapewnione poczucie bezpieczeństwa, mogły realizować własne potrzeby w społeczności pełnosprawnych, oraz by ich własna niepełnosprawność nie przeszkadzała im być szczęśliwymi, a także by mogli doznawać radości z bycia razem.

M. Kościelska podkreśla, iż istota integracji tkwi w odczuwanej przez niepełnosprawną jednostkę więzi społecznej z innymi ludźmi, w poczuciu przynależności do nich, a także w przeświadczeniu, że jest się przez nich akceptowanym, mimo, że nie zawsze w pełni spełnia się przyjęte w ich społeczności standardy (Kościelska M., 1984). Okazją na obustronny rozwój społeczny jest nawiązanie współpracy między szkołą podstawową i placówką specjalną. Wspólna działalność na różnych płaszczyznach: plastycznej, teatralnej, sportowej, technicznej może być okazją do nawiązywania społecznie pożądaných relacji (Adamczyk M., 2005).

Współpraca integracyjna szkoły masowej ze szkołą specjalną to wielkie i trudne przedsięwzięcie, wymagające czasu i wysiłku osób wspomagających tworzenie i organizowanie odpowiednich sytuacji społeczno-wychowawczych.

Szczególną rolę w realizacji postawionych przed edukacją integracyjną celów dydaktycznych i wychowawczych odgrywa prawidłowo zorganizowana współpraca nauczyciela przedmiotu i pedagoga specjalnego, zwanego nauczycielem wspierającym lub wspomagającym.

Powodów, dla których tworzy się w szkołach klasy integracyjne, jest bardzo dużo. Zależnie od której strony spojrzeć się na ten problem, akcentujemy wybrane, z pewnością nie jedyne i być może obiektywnie nie najważniejsze cele, dla których podejmujemy te inicjatywy edukacyjne. Moim zdaniem integracja w szkole podstawowej i gimnazjum realizuje się na dwóch zasadniczych poziomach: poznawczym i społecznym (wychowawczym) (Bąbka J., 2001).

Integracja poznawcza (intelektualna) to takie działanie nauczyciela, które maksymalnie wspomaga każdego niepełnosprawnego ucznia w zakresie umiejętności poznawczych. Jej celem jest zharmonizowanie możliwości i rytmu pracy ucznia o specjalnych potrzebach z całym zespołem klasowym na który składają się uczniowie przeciętnie jak i wybitnie zdolni. Integracja intelektualna uzależniona jest od bazy materialnej szkoły, w której jest realizowana, jak również od różnorodności metod nauczania i ich właściwego doboru, uwzględniającego zróżnicowanie zespołu klasowego (Kwapisz M., 2006).

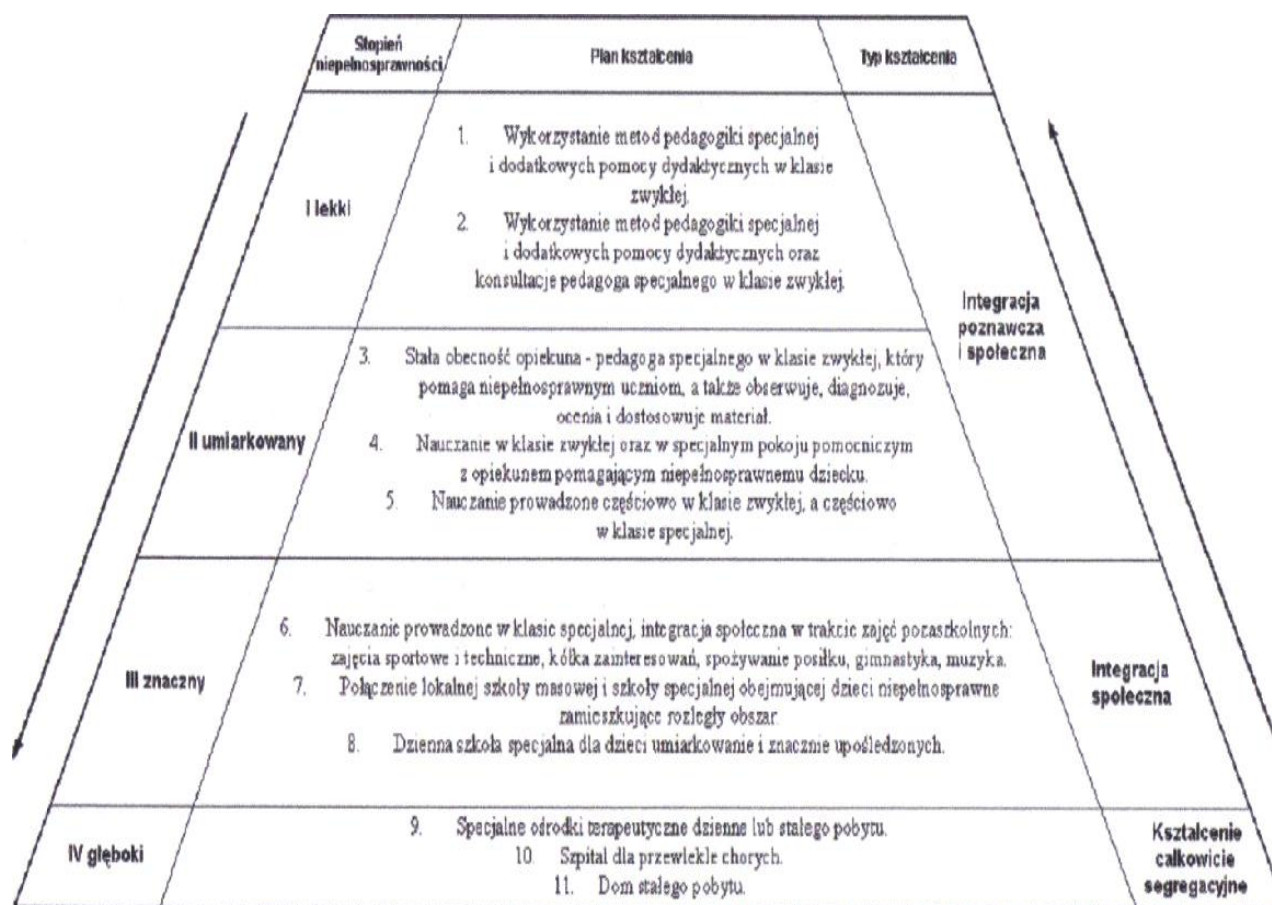
Integracja społeczna obejmuje przede wszystkim kształcenie umiejętności wspólnego, uczenia się i zabawy dzieci pełnosprawnych i dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Wspólna zabawa i współpraca przynosi szereg korzyści. Poprzez kontakt z rówieśnikami uczniowie o specjalnych potrzebach mobilizują się do pokonywania własnych słabości i radzenia sobie z własnymi ograniczeniami. Przekonują się, że niepowodzenia to nie tylko ich „specjalność”, że innym, w pełni sprawnym, również zdarzają się porażki. Przynależność do społeczności szkolnej wraz z uczniami pełnosprawnym łagodzi poczucie odrzucenia i obcości, mobilizuje do samodzielności. Z kolei uczniowie pełnosprawni przekonują się, iż wszystkie dzieci lubią się bawić, chcą mieć kolegów i chętnie się śmieją (Gaj D., 2004).

Kontakty z niepełnosprawnymi kolegami są dla nich wyzwaniem do walki z własnym egoizmem, zaś radość z niesionej pomocy, do której jest bardzo wiele okazji w takim zespole pomaga kształtować właściwe postawy społeczne. Klasy integracyjne wokół których tworzy się mała społeczność złożona z uczniów, rodziców, rodzeństwa, nauczycieli i innych pracowników szkoły, uczą wszystkie osoby zaangażowane w realizację idei integracji funkcjonowania w społeczności, w której bardzo wiele od nich, od ich współpracy zależy (Paplińska M., 2008).

Koncepcja wychowawcza i edukacyjna w procesie integracji musi zaczynać się między nauczycielami, dlatego też nadrzędną normą tej współpracy wydaje się takie organizowanie działań dydaktycznych i wychowawczych, aby w pełni byli w nie zaangażowani obydwaj nauczyciele. Oczywiście, pedagog specjalny wspomaga szczególnie dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, dla których zwyczajny tok lekcji okazuje się niewystarczający. Jednak gdy pedagog specjalny-nauczyciel wspomagający-kraży tylko wokół dzieci o specjalnych potrzebach, natomiast nauczyciel przedmiotu czuwa wyłącznie nad pracą pozostałych, pełnosprawnych uczniów mamy do czynienia raczej z segregacją niż z integracją. Obydwaj nauczyciele powinni dzielić swoje zainteresowanie pomiędzy efekty pracy wszystkich uczniów. Ten zintegrowany model musi się przejawiać również w stosunku do rodziców i oddziaływać na różnorodnych płaszczyznach współpracy z nimi. To sami nauczyciele przez ich wzajemne relacje, wspólne podejmowanie decyzji, radzenie się sobie nawzajem, szanowanie zdania partnera, wypracowują model zintegrowanej pracy całego zespołu klasowego (Krawczyk J. B., 2002).

Piramidowy model kształcenia dzieci niepełnosprawnych uwzględniający

11 planów nauczania

Źródło: J. Kossewska, Współczesne modele integracji szkolnej dzieci niepełnosprawnych, „Studia Psychologica” nr 1/2003, Akademia Pedagogiczna, Kraków, s. 3.

Szczególną rolę w realizacji postawionych przed edukacją integracyjną celów dydaktycznych i wychowawczych odgrywa prawidłowo zorganizowana współpraca nauczyciela przedmiotu i pedagoga specjalnego, zwanego nauczycielem wspierającym lub wspomagającym. To właśnie jakość współpracy tych nauczycieli decyduje o atmosferze panującej w klasie oraz uzyskiwanych efektach, zarówno w odniesieniu do uczniów pełnosprawnych jak i tych o specjalnych potrzebach.

Na pierwszym etapie edukacyjnym ta współpraca dotyczy w zasadzie tylko dwóch nauczycieli, którzy przez trzy lata dzielą się odpowiedzialnością za przebieg pracy w klasie. Opracowują zasady indywidualizacji procesu nauczania, dzielą się wynikami obserwacji uczniów, dotyczącymi ich możliwości i ograniczeń (Olczyk-Zumińska M., 2004).

Pracując cały czas razem mogą tworzyć bardzo sprawny tandem edukacyjny w czym wielką pomocą jest ilość czasu jaki spędzają razem i jaki mogą wykorzystać dzięki temu do doskonalenia współpracy. Jeśli ta współpraca opiera się na właściwych zasadach uzyskiwane efekty mogą czasami przekroczyć nasze oczekiwania i to w stosunku do obu integrowanych grup dzieci (Bogucka J., 1996).

Trochę inaczej sytuacja przedstawia się na II i III etapie edukacyjnym. Tu pedagog specjalny musi współpracować nie z jednym ale z wieloma nauczycielami przedmiotu. Nie da się więc wykluczyć różnego podejścia nie tylko do współpracy z pedagogiem specjalnym ale również do samej idei integracji. Dlatego niezwykle ważne jest wypracowanie zasad współpracy, swobodnego kontraktu współpracującego zespołu nauczycieli (Żuber A., 2003).

Dla każdego z nauczycieli, pedagogów, psychologów i wychowawców dobro każdego jednego dziecka powinno być dobrem najwyższym. Zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy integracyjnego kształcenia uważają, że działają właśnie dla, lub w imieniu dzieci niepełnosprawnych. Pragną wskazać, jakie warunki edukacyjne będą najlepsze dla tej grupy uczniów, oraz dzięki jakiej szkole jej niepełnosprawni absolwenci będą najlepiej przygotowani do przyszłego życia. Codziennosc edukacyjna jest jednak dużo bardziej skomplikowana.

Wnioski

Efektywnosc procesu kształcenia ucznia z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej zależy od bardzo wielu czynników. Jednym z głównych warunków jest jakość usługi edukacyjnej oferowanej uczniowi przez placówkę. Dyrektor szkoły (ogólnodostępnej, specjalnej, integracyjnej) zobowiązany jest do zapewnienia uczniowi odpowiednich, tj. dostosowanych do potrzeb i możliwości, warunków kształcenia. Dostosowanie wymagań oraz stosowanie metod i technik pracy opowiadających indywidualnym potrzebom psychofizycznym i edukacyjnym, oferowanie indywidualnych zajęć rewalidacyjnych prowadzonych przez specjalistów, możliwość wydłużenia etapu edukacyjnego, szkoły bez barier architektonicznych, to nie przywileje lecz obowiązki nałożone na każdą szkołę. W sytuacji, gdy uczeń z niepełnosprawnością może znaleźć się w każdej szkole ogólnodostępnej, konieczne jest przygotowanie wszystkich nauczycieli do podejmowania zadań edukacyjnych z tą zróżnicowaną grupą dzieci i młodzieży.

Rzeczywistość pokazuje, jak duże trudności mają nauczyciele pracujący w szkołach integracyjnych w konstruowaniu indywidualnych programów nauczania dla konkretnych uczniów niepełnosprawnych i dostosowywaniu wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości każdego z nich. Z kolei nauczyciele szkół specjalnych borykają się z wizją kurczenia się, a nawet likwidacji, tego typu placówek, które, w dobie integracji i głoszonych haseł wyrównywania szans, są mniej popularne. Pośród, stoją zmartwieni rodzice, pragnący pewności, że wybrana przez nich forma kształcenia dla niepełnosprawnego dziecka jest tą właściwszą; oraz specjaliści poradni psychologiczno - pedagogicznych, na których rodzice oraz nauczyciele obydwu typów szkół usiłują wywierać stosowne presje, dotyczące zalecenia konkretnej placówki - specjalnej bądź integracyjnej. W konsekwencji do klas integracyjnych uczęszczają dzieci niepełnosprawne, dla których akurat lepsze warunki rozwoju zapewniłaby placówka specjalna, zaś w szkołach specjalnych znajdują się uczniowie, którzy mogliby świetnie radzić sobie w pełnej integracji ze zdrowymi rówieśnikami (G. Fairbairn, S. Fairbairn, 2000).

Wyjściem z sytuacji wydaje się wyłącznie wyważona, rozsądna, oparta na właściwej diagnozie dziecka i jego rodziny, współpraca nauczycieli szkół integracyjnych i specjalnych. Taka współpraca to jednocześnie możliwość zapewnienia każdemu dziecku niepełnosprawnemu właściwej integracji, dostosowanej do jego indywidualnych potrzeb. Brak współdziałania jest dowodem na to, iż faktyczne dobro dziecka pozostaje wyłącznie w sferze deklaracji. Stwierdzić należy jednak, iż integracja niepełnosprawnych dzieci w polskich szkołach stała się w końcu faktem. Edukacja integracyjna jest ideą ze wszech miar słuszną i przyszłościową, jednak wymaga dalszego gruntownego przygotowania placówek

oświatowych (ogólnodostępnych i specjalnych), szczególnie pod względem umiejętności elastycznego jej stosowania w odniesieniu do poszczególnych niepełnosprawnych uczniów lub ich grup. Dopiero wtedy bowiem sytuacja dziecka niepełnosprawnego w szkole będzie właściwa i służąca jego pełnemu rozwojowi intelektualnemu i społecznemu oraz można będzie powtórzyć za D. Wróbel, iż „niepełnosprawny to wyjątkowy uczeń” (Wróbel D., 2006).

Fundacja „Promyk Słońca” prowadziła badania dotyczące sposobów oraz jakości integracji dzieci niepełnosprawnych w szkole masowej. Wyniki badań pokazały, że w placówkach integracyjnych program nauczania powinien być modyfikowany tak, aby dostosowywany był do indywidualnych możliwości i potrzeb każdego dziecka. Opracowywanie programu powinno należeć do nauczycieli oraz specjalistów pracujących w danej placówce (w oparciu o sprawdzone już programy funkcjonujące w kraju i za granicą), a także w porozumieniu i współdziałaniu ze środowiskiem rodziców. Poza tym-jak się okazało- istnieje potrzeba sukcesywnego kształcenia i dokształcania kadry pedagogicznej w zakresie pracy w klasach integracyjnych, zgodnie z potrzebami placówki, do której uczęszczają dzieci o różnych dysfunkcjach.

Niebezpieczeństwem dla integracji może być integracja mechaniczna, bez poczucia odpowiedzialności, odpowiednich warunków i postaw ze strony uczniów zdrowych. Powodować może ona powodować procesy dezintegracji społecznej, wrogość a nawet ustanie kontaktów społecznych. Środowisko pedagogiczne musi zatem zadbać o to, by proces integracji społecznej, a przede wszystkim szkolnej, uczniów przebiegał prawidłowo i w jak najszerszym zakresie. Jest to zadanie głównie dla nauczycieli i wychowawców, nie tylko klas integracyjnych. Integracja w normalnym systemie nauczania jest tylko wtedy celowa i uzasadniona, jeśli integracja w szkole ułatwi całkowitą integrację społeczną.

Okazało się, że przykładem dobrej praktyki w upowszechnianiu tzw. „edukacji włączającej”, polegającej na realizacji obowiązku szkolnego ucznia niepełnosprawnego w klasie ogólnodostępnej jest projekt realizowany w kilkunastu dolnośląskich szkołach- "Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej - budowanie systemu wsparcia i pomocy". Program zakłada pomoc szkołom ogólnodostępnym w przygotowaniu i realizowaniu jak najlepszej oferty edukacyjnej i organizacyjnej skierowanej do uczniów niepełnosprawnych w oparciu o istniejące w szkołach i środowisku lokalnym kadry nauczycieli i specjalistów. Realizacja programu zakłada wypracowanie modelu współpracy wewnątrz szkoły na rzecz ucznia niepełnosprawnego w celu udzielenia mu niezbędnego wsparcia, by w pełni mógł stać się uczestnikiem społeczności (www.pomagamydzieciom.pl)

Reasumując, dla normalnie funkcjonującej jednostki (bez niepełnosprawności) dzieciństwo oraz młodość są etapem wstępnym do dorosłego życia. Natomiast w życiu osoby niepełnosprawnej dzieciństwo jest często jedynym okresem względnej akceptacji i uczestnictwa w życiu społecznym.

Bibliografia

- Adamczyk M., *Teatr edukacyjny w pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną*, „Informator Oświatowy”, 2005, nr 2,
- Barnes C., Mercer G., *Niepełnosprawność*, Sic, Warszawa 2007,
- Bąbka J., *Edukacja integracyjna dzieci pełnosprawnych i niepełnosprawnych - założenia i rzeczywistość*, Poznań 2001,
- Bogucka J., *Wychowanie i nauczanie integracyjne. Nowe doświadczenia*, MEN, Warszawa 1996,
- Borzyszkowska H., *Współpraca szkoły specjalnej z domem rodzinnym*, PZWS. Warszawa 1971,
- Brauner A.F., *Postępowanie wychowawcze w upośledzeniu umysłowym*, Warszawa 1995,
- Domarecka-Malinowska E., *Rodzina dziecka niepełnosprawnego* (w:) E. Tomasik (red.), *Wybrane zagadnienia z pedagogiki specjalnej*, Warszawa 1997,
- Fairbairn G., Fairbairn S. (red.), *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach. Wybrane zagadnienia etyczne*, CMPP-P MEN Warszawa 2000,
- Gaj D., *Problemy Edukacji dzieci głęboko upośledzonych w szkole życia*, „Szkoła Specjalna”, 2004, nr 2,
- Kossakowski C., *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, WE, Toruń 2003,
- Kościelska M., *Upośledzenie umysłowe a rozwój społeczny*, PWN, Warszawa 1984,
- Kozdubska A., *Opieka i wychowanie w rodzinie dziecka upośledzonego umysłowo w stopniu lekkim*, AB, Bydgoszcz 2000,
- Krawczyk J.B., *Uczeń niepełnosprawny w szkole masowej*, „Nowa Szkoła”, 2002, nr 1,
- Kwapisz M., *Aspekty prawne i organizacyjne kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. „Szkoła Specjalna”, 2006, nr 1,
- Leszkowicz-Baczyńska Ż., *Rodzina z dzieckiem upośledzonym umysłowo*, Zielona Góra 1999,
- Marcinkowska B., *Uczeń z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej*, Warszawa 2008,
- Obuchowska I. (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1999, s. 67,
- Olczyk- M. Zumińska, *Niepełnosprawność / propozycja lekcji wychowawczych*, „Nowa Szkoła”, 2004, nr 6,
- Orłowska M., *Postawy Polaków wobec osób niepełnosprawnych*, „Szkoła Specjalna”, 2001, nr 4,
- Paplińska M., *Globalne wyzwania w Edukacji uczniów o specjalnych potrzebach X Międzynarodowa Konferencja IASE w Hongkongu*, „Szkoła Specjalna”, 2008, nr 1,
- Sowa J., Wojciechowski F., *Proces rehabilitacji w kontekście edukacyjnym*, Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”, Rzeszów 2001,
- Stochmiałek J. (red.) *Rozwój systemu opieki i resocjalizacji*, Częstochowa 1993,
- Pecyna M. B., *Dziecko i jego choroba*, Wydawnictwo Akademickie, „Żak”, Warszawa 2000,
- Wróbel D., *Niepełnosprawny to dla nas wyjątkowy uczeń*, „Gazeta Szkolna”, 2006, nr 24-25,
- Zabłocki K., *Dziecko niepełnosprawne, jego rodzina i edukacja*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999,
- Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2009,
- Żuber A., *Uczeń niepełnosprawny w szkole*, „Nowa Szkoła”, 2003, nr 4,